

Kei te tono tonu mai te hunga kainoho o te taha ki Nu Paremata ki te Kawanatanga, ki to ratou he mea nui ki a ratou ki te mea ka whakakorea te hoki mai o Titokowaru ka pukuriri ai a ka tahuri ano pea ki te whawhai. A tohe ana nga tangata o te Takutai katoa kia murua e Te Kawana nga tikanga o mua kia whakaaetia te hoki o nga tangata i whawhai mai ki o ratou kainga. Kua hoki takitahi mai nga tangata i whawhai, a kua noho marara ki o ratou kainga tawhito i Waingongoro. I te mutunga o te tau 1871 ko Titokowaru anake, ratou ko etahi koroheke ouou nei i noho huna i te wahi i waiho nei e ia hei wahi noho huna mana mo nga tau e toru. Ki te mea ka whakamatauria i reira te whakaaro he hoariri ratou a ka a atu ia ratou era pea e kore nga pai kua tau mai i nga tau e rua kua hori atu. E toru nga ara hei mahinga ma Ta Tanara Makarini: ko te pana atu ia ratou i runga i te kaha, ko te tono ranei ia ratou kia noho ki nga Rahui kua whakaritea a kia whakaae ranei i runga i te kupu kore kia ata hoki ratou ki o ratou kainga, a kia matara ia. Whiriwhiria ana e ia ko to te whakamutunga nei.

IV Nga Kupu Whakaatu mo 1872.

E kore e maha nga kupu hei whakamarama i nga kupu whakatau. I te Tonga ki Waingongoro ko nga whenua ma nga tangata Maori i kiia kia whakaritea, kia ruritia a ko nga wahi e hiahitia ana kia hokona me hoko ki te Kawanatanga. I te taha ki te Hauraro o Waingongoro ko te whenua o te Takutai katoa a tae noa ki Hangatahaua awa, "a i kiia kautia kua riro i te rau o te patu" i kiia ehara i te whenua mo te whakanoho tangata a taea rawatia te whakariterite atu ki nga tangata Maori nga wahi ma ratou, a i kiia me ata whakarite atu ki nga tangata na ratou te whenua nga wahi e whakaaetia ana e ratou otira kaua e nui atu i te rima hereni te utu mo te eka kotahi. Ka oti enei Whakaatu te whakatika e Ta Tanara Makarini i runga i te mahara nui tukua ana ki nga mema o Te Runanga o nga Minita. Puta ana tetahi whakaaro o te ture hei whakahe i to ratou mahinga. Kua whakaaetia e te Paremete nga moni 200,000 pauna o roto o nga moni mo nga mahi nunui hei hoko whenua Maori i te Moutere ki te Hauraro. He whenua "Whenua Maori" ranei te whenua kua riro i te rau o te patu i runga i nga tikanga o te Ture mo nga mahi nunui a era e tika kia hokona aua whenua ki tetahi wahi o taua moni. I whakamatauria tenei i runga i tetahi tono o te Kawanatanga o Werengitana ara o te Porowini kia rihitia i nga tangata Maori mo nga tau e rua tekau ma tahi, te whenua katoa (17,280 eka) i hoatu e te Kooti (compensation award) i waenganui o Waingongoro o Waitotara. Patai atu ana te Minita Tumuaki ki nga Apiha o te Ture e uru ana ranei enei whenua ki roto ki nga tikanga o te Ture mo nga mahi nunui. I ki te tino Roia o te Kuini (Attorney-General) ko nga whenua i riro i te rau o te patu a kua whakarereia atu ki nga tangata na ratou taua whenua i mua kua hoki ano ki te tikanga whenua Maori a e uru mai ana ki nga tikanga o te Ture mo nga mahi nunui; a mo nga whenua kua puta nei te whakataunga a te Kooti kua kore te mana Maori. Kahore he aha hei hokonga o roto o te whakaaetanga a te Paremete. Kahore i ea te kupu rihi a te Kawanatanga o te Porowini o Werengitana; otira he maha nga whenua whakatau i hokona e te Kawanatanga. Kua puta te kupu a te tino Roia o Te Kuini a kua marama e ki nei kahore he wahi o te whenua i riro i te rau o te patu a kahore i whakarereia "he whenua Maori" tena a e tika ana kia hokona; a no te mea kahore atu he moni hei hoko i nga whenua whakatau tukua ana enei kia uru ki roto ki te whakaae o te Paremete, a ko nga hoko katoa o te taha ki te Tonga o Waingongoro i utua ki enei.

I taua wa ano ka timata te hoko whenua ki te Hauraro o Waingongoro i runga i te tikanga o aua kupu Whakaatu. Ko te timatanga ko te Kopua Poraka e 25,000 eka i te taha ki matau o te tahataha o Waitara, na Ngatimaruru te tuku; he wehewehenga tenei hunga no Ngatiruanui a kua haere ratou ki Waitara ki Hauraki a whakatu ana i a ia hei Hapu. I te timatanga o Maehe 1872 ka kiia nuitia i te aroaro o Ngatiawa, o Taranaki o Ngatiruanui kia hokona a Te Kopua. Tukua ana e Te Kihipone he waea mo tenei hoko kia Ta Tanara Makarini me te ki atu "ka nui tona hiahia kia hokona taua wahi ki te mea ka riro mai a ki te kore e whakararuraru te rongomau;" a i kona ka ki atu a Ta Tanara Makarini kia Parete kia tahuri ki te hoko. Me ata tirotiro nga rohe a Ngatimaruru, Ngatiawa, Taranaki me Ngatiruanui. Na ki te mea ka whakaaetia nga kupu timata o te hoko, me tere te hoko. I runga i te tono a te Kaunihera o te Porowini o Taranaki kia hokona, ka waea atu ano Te Kihipone ki te Minita Maori i nga kupu nei "kei te riri nga tangata o Taranaki no te mea kahore i hokona te whenua (20,000 eka) a Ngatimaruru i kiia nei kia hokona, kua whakatakariri hoki a Ngatiruanui, no te mea kahore i whakaaetia to ratou hoko a meake ka whakakore. Me waea atu a koe kia Parete kia hokona." Kahore i roa kua puta mai te kupu a te Parete kua riro te whenua. I kona ka patai a ia me pehea te ahua o te pukapuka o te whakaaetanga mo te hoko ki te Karauna i raro o nga tikanga o te Ture mo te mahi i nga mea nunui. A i te kianga atu kaua e rere ke tena pukapuka o te whakaae o te hoko tuhia iho hoatu ana e nga Maori o ratou ingoa a Rehitiatia ana.

I muri tata mai ka tukua mai ano tetahi Poraka nui ake mo te hoko a ki ana a Te Omana kia kiia atu kia Te Parete kua kitea e te Kawanatanga te taunga nui o te pai i runga i te hoko o Te Kopua kua kitea hoki te ahua aro mai o nga tangata Maori i te rere ke nei mo te wa roa o ratou whakaaro, a e pai ana ano te hoko kia ai he whenua hei whakanohonoho tangata, a i kiia atu kia mahi tonu a ia i runga i te hoko mo tenei whenua rahi.

I taua wa kua rapu a Te Whiti i tetahi whakaaro pehea ranei. I te timatanga o Pepuere 1872 i tuhituhi a Mohi Tawhai ki te Kawanatanga ki aua "kua tae tetahi karere a Te Whiti ki a ia he tono atu kia Ngapuhi kia haere mai ki te hohou i te rongo i waenga i a ia i te Kawanatanga" a utua ana e ia ki ana e pai ana engari kia tono tahi hoki te Kawanatanga ka whakaae a ia. Ki ana a ia ki te tono a korua ko te Kawanatanga ki au kia tu hei kai wawao ka tu abau i to korua waenga; otira ki te tono ko te mea kotahi anake e kore e pai. Whakaaro ana te Kawanatanga kia kaua a Ngapuhi e wawao Tuhia ana he pukapuka ki a Mohi Tawhai whakapai ana ki tona utu i te tono a Te Whiti, a mutu ana i kona.

I reira kua rere haere te rongo i te Takutai ka whakahokia te whenua. Ka hohoro tonu te hoki o Titokowaru me nga morehu o era i oma ki Ngatimaruru ki o ratou kainga tawhito. Tere haere mai ana nga Maori o etahi atu kainga i te marama kotahi tae atu ana te kotahi rau o Poneke. I te huihuinga, o te hawhe tau, i Paribaka, i ki atu a Wi Pirata ki nga tangata Maori kua tukua e ia te korero mo te riro i te rau o te patu ki te aroaro o Paremete kahore i taurititia mai, a kahore a ia i hapai noa i o ratou whakaaro i ki era ranei te Kawanatanga e pehea ranei e pehea ranei, otira i ki atu a ia kia ata whakariterite ratou ko te Kawanatanga. He maha nga hui i tu, kotahi i Omaturangi a ko tetahi i Opunake,